

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך לט, תשמ"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הכיכר והמקל

ב"לשוננו לעם" כח, ג, עמ' 79–80, הביא פרופ' שרגא אברמסון מקבילה מן המקורות לביטוי הרווח כיום "כולנו" בסירה אחת", והיא: "בערוגה אחת". המחבר הביא מובאה מתנחומא, סוף פרשת מקץ (ובמהדורת בובר סוף יג) וכן מובאה מהזו (דלתות נחושת): "גם היא בערוגה".

למובאות אלה מבקש אני (א) להוסיף מובאה מהזו (עשרה סיפורים, מבחר חדש 1988, עמ' 133) ובה הביטוי במלואו: "שכנותיה, זקנות כמותה, אף-על-פי שהיו עמה בערוגה אחת, שאף הן כל עצמן נכרתו משפחותיהן..." (ב) לציין שאברהם אבן-שושן בכרך המילואים למילוננו "המילון החדש" (דפוס סיון, 1983, עמ' 175) מביא ביטוי זה – "בערוגה אחת" = (בהשאלה) במצב שווה, "בסירה אחת" ... ומצטט את תנחומא "ואנו נמצאנו כולנו בערוגה אחת בעוון אחד שהיה בידינו".

ואם בהחזרת עטרה ליושנה עסקינן, הרי עוד צירוף מלשון חז"ל היכול לבוא במקום המקבילה המשמשת בימינו: "השוט והגזר".

מרבים אנו להשתמש בביטוי "שיטת) השוט והגזר" כדי לתאר מצב, שבעל השררה מעניש את המפר את הוראתו או לחלופין, מעניק לו מטובו כשהוא עושה דברו. ויש הטוענים: מעין מצב שבו "ימין דוחה ושמאל מקרבת".

שיטת "השוט והגזר" אמנם התרחקה מן הראליה שהיא צמחה בה [בכפרים היו האיכרים קושרים מקל ארוך על גבו של החמור, ובקצהו, מול עיניו של החמור, התנדנד גזר – כפיתו], אך אין לך כמעט תחום הנקי משימוש בשיטה זו: בין שמדובר בפוליטיקה, ביחסי עובד ומעביד, הורים וילדים, מורים ותלמידים ועוד.

על מצב (כזה) של "שכר ועונש" אנו קורין ב"ילקוט שמעוני" (סימן תרע, בחקותי) "ר' שמעון בן יוחאי אומר: הככר והמקל ניתנו מכורכין מן השמים. אמר להם: אם שמרתם את התורה – הרי הככר לאכול; ואם לאו – הרי המקל ללקות בו".

ובנוסח שונה מעט בספרי (דברים, עקב מ'): "רבי שמעון בן יוחאי אומר: ככר ומקל ירדו כרוכים מן השמים. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אם תשמרו את התורה – הרי הככר לאכול; ואם לאו – הרי מקל ללקות בו".*

הרי לך צירוף נאה, והרוצה לדלות מן המקורות, אין לו אלא לקחת מלוא חופניים – ולהשקות אף אחרים.

* והשווה גם: ויקרא רבא (בחקתי לה), גרסת הגר"א לספרי (דברים מ'), וביאור עמק הנצי"ב בספרי (עקב, פסקא ד, סוף).